

A három város egyesítésének történetéből

A jövő, 1943. esztendő, Budapest hetvenéves jubileumát hozza. Magyarország fővárosa a nagy évfordulót bizonyára megünnepli. Ha derűs, szép, boldog napjaink lesznek a jövő esztendőben, akkor bizonyára fényvel, gazdag ünnepséggel; de ha a kereszténység védelmi harca továbbra is tart, akkor is szívben, lélekben, a mi gyönyörű világvárosunk boldog szeretetével.

A jubileumi esztendő közeledtével azonban — úgy érezzük — a kultúrában olyan magasra emelkedett budapesti közönségnek lélekben és tudásban fel kell készülnie. Ismernie kell a három városból egy várossá lett Budapest történetének azt a részét, amely az egyesítési törekvésekre vonatkozik. Rövid foglalatban nagyon is érdemes foglalkozni a világváros alakulásának ezzel a korszakával. A MAGYAR FŐVÁROS igyekszik ennek a feladatnak eleget tenni és „A hetvenéves Budapest” címmel sorozatba tömöríti az érdekes és megismerésre méltó történeti adatokat.

III.

„A két testvérváros egy várossá alakuland”

A Közmunkatanácsot életrehívó 1870. évi X. törvénycikk előzményeiként elmondjuk még, hogy 1868. május 18-án, a miniszterelnök elnöklésével összehívták az úgynevezett „buda-pesti szépítési vegyesbizottságot”. Ebben a vegyesbizottságban Pest városát Szentkirályi Mór, Buda fővárost pedig Házmán Ferenc főpolgármesterek képviselték. Andrassy miniszterelnök ismertette tervét, hogy a két várost miképpen szeretné nagyra fejleszteni. „Minthogy nagy anomália — állapították meg — hogy az országnak két fővárosa legyen, mert Buda törvényesen, Pest meg sokkal virágzóbb állapotát tekintve, tetteleg az — ezen két testvérváros a dolog természetes folyásánál fogva is egy várossá alakuland.” Ezeknek az értekezleteknek eredménye előbb az 1868. évi LVI. t.-c. volt, amely szépítési célokkal kimondotta Buda és Pest területén a kisajátítást, később pedig az 1870. évi X. t.-c. a Közmunkatanácsról szóló törvény. Irányi Dániel, aki húsz évvel előbb — mint 1848-iki kormánybiztos — a legnagyobb odaadással védte meg a budai és pesti lakosság anyagi értékeit, magánvagyonát, ezuttal pártjának, a 48-as pártnak szempontjai szerint küzdött „a kormány hatalmának túltengése” ellen. Andrassy Gyula gróf miniszterelnök több felszólalása után a Közmunkatanácsról szóló javaslat előadója a következő kijelentést tette: „A kormány abból az eszméből indul ki, hogy valahára az eljárás vezetését egy időre és helyre nézve egységes, összefüggő, nem a napi vélemény hullámvásaitól függő orgánium kezébe kell tenni és hogy enéikül városunk jövője és a célbavett átalakítás nincs eléggé biztosítva.

A javaslat szövegezője valószínűleg Csengerly Antal volt, aki legtöbbet harcolt azok ellen, akik partikuláris okokból nem értették meg a kormány szándékait.

A Közmunkatanácsról szóló törvény után az akkori Sugár-út-ról (ma Andrassy-út) szóló 1870. évi LX. t.-c. és a Nagy-körút-ról szóló 1874. évi XLII. t.-c. követték. Ezek már biztos jelei voltak annak, hogy a két város önkormányzati jogát lényegesen korlátozni fogják. Ez a két törvényjavaslat bejelentése volt a két város mulhatatlan egyesítésének.

Míg ezek a törvényjavaslatok megszülettek, Pest városának törvényhatósága nem volt tétlen. 1868. május 20-án Tavaszgy Endre képviselő azt indítványozta, hogy az egyesülési kérdések körüli eljárást szabályozzák és bízzák meg a szervező bizottmányt, hogy e tekintetben javaslatot készítsen, azt mielőbb a közgyűlés elé terjessze. Pest-város közgyűlése Tavaszgy Endre indítványáról csak félesztendő múlva döntött. Tavaszgy indítványának tárgyalására külön bizottmányt küldött ki, amelynek tagjai Gamperl Alajos h. főpolgármester elnöklése alatt Rottenbiller Lipót, Blahunka Ferenc, dr. Havas Ignác, Ságody Sándor, Madedl János, Limburg János, Tavaszgy Endre, Horváth Károly képviselők, továbbá Barna Zsigmond h. főjegyző és Cserhalny Ferenc főszámvevő lettek.

Ugyanennek az évek december 9-én a pestvárosi közgyűlés határozatot hozott. Ez a közgyűlési jelentés Szentkirályi Mórról már, mint volt főpolgármesterről emlékezett meg, akinek 1867. évi indítványáról döntött. Az összeolvasztás föltételeit a közgyűlés hajlandó volna megállapítani, de elhatározni kéri:

1. hogy a m. kir. belügyminisztérium felkérésű, méltóztatású hathatós pártolásával azor működni, miszerint ha e szándék valósítása köze kilátásban áll, a két város egyesítésére alkotandó

törvény oly feltételek előleges megállapításától függesztessék fel, amelyek *Pestvárosára nézve az egyesítést legalább ártalmatlanná tegyék.*

2. kéressenek országgyűlési követeink is, hogy szükség esetében nézeteinket az országgyűlésen ezen irányban érvényesíteni méltóztassanak.

IV.

Gerlőczy Károly javaslatai

A reformok alapját Gerlőczy Károly tanácsnoknak 1869 március 27-én kelt tervezete vetette meg. Gerlőczy, aki később, a három város egyesítésekor, 1873-ban Budapest első alpolgármestere lett, Pest város közigazgatási ügykezelésének célszerűbb rendelkezéséről írta meg memorandumát.

Az előterjesztésből kiderült, hogy a városi közigazgatási ügykezelés és a meghozott határozatok végrehajtása körül késedelmek tapasztalhatók és a közönség, valamint a képviselők körében panaszhangok is hallatszanak. A tisztviselőknek sok dolguk van, de Gerlőczy szerint még sem az ő szorgalmuk hiánya az oka a kifogásoknak. Sokkal inkább okolja Gerlőczy „a helységek általánosan ismert elégtelenségét és az ügykezelési rendszer korszerűtlenségét”. A fogalmazói személyzetből *hatan-heten szorulnak be egy szobába, sőt még a folyósók is hivatalnokok dolgoznak, a bizottmányok ülései számára pedig egyáltalában nincsenek helyiségek.*

Az ügykezelési rendszer szerint — mondja Gerlőczy — az egyéni felelősség eszméje majdnem teljesen ki van rekesztve. Le is írja ezt a tarthatatlan rendszert. A postán beérkező ügyiratokat reggel átveszi a főpolgármester, de sem ő, sem helyettese azoknak tartalmát meg nem ismerheti, mert üléseken, közgyűléseken, konferenciákon, egész napja le van foglalva. Ami kis idő még jut, azt „a nagyszámú felek által személyesen előadott panaszok, kívánságok és kérések meghallgatása veszi igénybe”. A tanácsnokoknál összefutó tárgyakról úgy a főpolgármester, mint a tanácsbeliek, csak a tanácsüléseken vehetnek tudomást, ahol bizony azokat meglehetősen felületesen terjesztik elő.

Azután jönnek a panaszok, az elintézés formája körül. Minden ügyet a tanácsülésben kell előterjesztetni, jegyzőkönyvbe venni, de ezeket a jegyzőkönyveket azután ismét a tanácsülésben hitelesítik, így kerülnek a kiadóhivatalba. Évenként 80.000 ügyet ilyen körforgással elintézni, lehetetlen. Tudni kell, mi minden kerül a tanács elé: idegen hatóságok megkeresései, kormányrendeletek, körözések rendőri ügyekben, ujonc-állítási ügyek, szabad-ipar bejelentések, stb. Ezek csak a sallangok, az adminisztratív úton elintézhető dolgok, amelyek mindegyike azonban akárhányszor negyedórát vesz el a tanácsbeliek idejéből.

Gerlőczy az orvoslást elsősorban attól várja, hogy a törvényhatóság kellő számú és hivatalos célra alkalmas helyiségről gondoskodjék, a közigazgatási osztályok élén álló tanácsnokoknak külön hivatalos szobája legyen, mert ezek nélkül sem személyzet-szaporítással, sem ügykezelési rendszerváltoztatással nem lehet segíteni. A másik kívánsága Gerlőczynak, hogy gazdálkodni kell az idővel. „Hatóságunknál sok tekintetben *valóságos tékozlás követelik el az idővel*”, a törvényhatóság feladatához tartozik tehát, hogy intézkedjenek a folyóügyek tárgyalásánál való időpazarlás megelőzéséről. Ebben a tekintetben mindenekelőtt ajánlandó a tanácsi és esetleg bizottmányi ülések számának leszállítása, a jegyzőkönyveknek tanácsi, vagy bizottmányi üléseken való hitelesítésének végleges megszüntetése.

Részletesen ismerteti azután Gerlőczy Károly elgondolásait a munkabeosztás célszerűbb tételéről. Indítványozza, hogy *kilenc ügyosztályt állapítsanak meg.* Ezek között az első az *elnöki ügyosztály*, vagyis a főpolgármesteri hivatal. *II. Ügyosztály* (vezeti az alpolgármester), ide tartoznak a gazdasági ügyek, a szállítások, kövezési, csatornázási ügyek, utak, hidak építése, sétányok, vá-

rosi épületek és az utcai világítás (légszesz és olaj), a városi költségvetés, a város kölcsön-ügyei és a köztisztasági ügyek, *III. Osztály* a kereskedelmi és ipari ügyeket intézi, de ide tartoznak a szabadalmi ügyek, részvénytársaságok, adóilleték és közmunkaügyek. *IV. Osztály*, ahová a közegészségügyi és kórházi tárgyak, közvágóhidak, temetők tartoznak. Az *V. Osztály* ügyköre a tanügy, egyházi ügyek, tudományos intézetek és az Albrecht-Hildegard Alap. *VI. Osztály*-hoz tartoznak az építészeti rendszabályokon alapuló épí-

tési ügyek, kisajátítási, város mérési kérdések, a városi vízvezeték, Dunaszabályozás és rakpart-építés. *VII. Osztály* a katonai ügyosztály. De ide tartoznak a városi jótékony intézetek és lenc-ügyek is. *VIII. Osztály* rendőri, mezőri, tolonc és fegyenc-ügyekkel foglalkozik, de hatáskörébe tartoznak a gőzkazánvizsgálatok, az erkölcsi bizonyítványok, körözések, kézbesítések, népszámlálási, honossági és illetőségi ügyek. *IX. Osztály* a személyzeti, szervezési és nyugdíj-ügyekkel, de közjogi tárgyakkal is foglalkozik, erre az osztályra tartoznak a névváltoztatási kérvények és egyben ez az osztály a város ügyésze is.

De mindezek után még új állások szervezését is kívánja a memorandum, éspedig egy „tollnoki állomás”-t évi 800 forint fizetéssel, nyolc fogalmazó gyakornoki állást évi 500 frt ösztöndíjjal és egy 500 forint fizetéssel.